

УДК 378.12

О.С. КОВАЛЬЧУК,
*доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри іноземних мов
Луцького національного технічного університету*

Л.М. ПОТАПЮК,
*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри інженерної педагогіки, психології та українознавства
Луцького національного технічного університету*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АКАДЕМІЧНОЇ ЧЕСНОСТІ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

У статті порушується проблема забезпечення академічної чесності у закордонних вищих навчальних закладів шляхом формування нової академічної культури. Зокрема основна увага акцентується на створенні системи боротьби з академічною нечесністю в університетському середовищі (плагіат, списування, хабарництво), використання якої підриває авторитет університету й освіти загалом та змушує сумніватися в компетентності окремих спеціалістів.

Ключові слова: академічна чесність, академічна нечесність, академічна культура, кодекс честі, плагіат, списування.

Постановка проблеми. В умовах глобального розвитку освіти і реформування виховного процесу у вищих навчальних закладах особливої актуальності набуває проблема формування нової академічної культури в академічному середовищі. Однією зі складових такої культури є поняття академічної чесності. Водночас значне місце у системі вищої освіти відводиться академічній нечесності, яка загрожує безпеці навчального закладу, підриває авторитет університету й освіти загалом та змушує сумніватися в компетентності окремих спеціалістів. Саме тому створення системи боротьби з академічною нечесністю в університетському середовищі є запорукою ефективного функціонування системи вищої освіти. З огляду на це проблема формування академічної культури студентів в академічній спільноті є важливою для розвитку суспільства, адже від майбутніх спеціалістів залежить розвиток економіки, бізнесу, соціальної сфери та країни загалом.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Упродовж двох останніх десятиліть з'явилась ціла низка зарубіжних (І. Глендіннінг, В. Джонсон, Рей М. Джонс, В. Струнсе) і вітчизняних публікацій (М. Гриньова, О. Жорнова, Ю. Калиновський, Ю. Меншикова, Л. Рижак, В. Ромакін, Я. Салдак, З. Скринник, О. Цокур, Т. Ярошенко та ін.), присвячених академічній чесності. Питання корупційних діянь у сфері освіти частково розглядають В. Гаращук, Ю. Голик, О. Кальман, О. Коваленко, Є. Невмержицький, Б. Новак, П. Панченко, В. Піщупіна, В. Стретович та ін. Першою ґрунтовною працею в Україні, яка присвячена проблемам плагіату та академічній чесності в українському академічному середовищі, є колективна монографія «Академічна чесність як основа сталого розвитку університету».

Формулювання мети. Мета статті полягає у дослідженні міжнародного досвіду із забезпечення академічної чесності у вищих навчальних закладах.

Виклад основного матеріалу. Ринкові трансформаційні процеси демонструють знецінення тих цінностей, що репрезентують спільні соціальні блага, зокрема й знання. Їхнє міс-

це поступово заступають ринкові цінності. Так, індивіди у своїй діяльності керуються доцільністю та успіхом, не дотримуючись моральних, екологічних імперативів, релігійних заповідей. Однак це не дає їм права на нехтування академічними нормами, справедливими й чесними взаєминами у закладах освіти. Академічні чесноти мають передбачати повагу до особистості, її гідність, добросовісність у науковій діяльності, етичну поведінку під час виконання обов'язків.

Важливу роль у захисті морально-освітніх цінностей відіграють академічні традиції, які структурують діяльність учасників навчального процесу через спільні переконання й почуття. Традиції змінюються, змінюється й їхня роль у регулюванні взаємин у процесі освітньо-наукової діяльності. «Зі зміною ролі традицій у наше життя вводиться нова динаміка. Там, де традиція відступила, ми втягуємося у більш відкрите і рефлексивне життя. За умов автономії і свободи приховану потугу традиції можуть заступити більш відкриті дискусія і діалог. Але ці вияви свободи призводять до інших проблем: з'являються згубні звички і непереборні імпульси» [2, с. 38].

До таких згубних звичок у сфері освіти можна віднести списування, користування шпаргалками, шахрайство, плагіат. На жаль, нові технології модернізують реалізацію згубних звичок (використання мобільних телефонів при складанні іспитів і заліків, консультуванні один одного під час написання контрольних робіт тощо). А отже, масштаби поширення нечесної поведінки в освіті вражають: небезпечним проявом академічної нечесності є поведінка членів академічної спільноти, яка має ознаки корупційних діянь, а корупція в освіті спотворює і руйнує фундаментальні цінності наших демократій.

Варто зазначити, що академічна нечесність не є сучасним феноменом, вона має загальне історичне й соціально-економічне коріння. Тому, розглядаючи практику дії кодексів честі у закордонних університетах, значну увагу слід приділити документам, які віддзеркалюють вплив етики певних релігійних конфесій. Таким є Кодекс честі університету Бригама Янга (США), який був ухвалений у 1940 році і передбачав заборону непристойної поведінки, ненормативної лексики, куріння і споживання алкоголю, шахрайства та академічної нечесності. Особливістю цього кодексу була його відповідність настановам Церкви Ісуса Христа Святих останніх днів.

Цікавим видається огляд еволюції розвитку таких документів на прикладі Принстонського університету, де Кодекс честі було прийнято ще у 1893 році. У первинному варіанті він вимагав лише чесної поведінки студента на іспиті. У 1980 році Кодекс було модифіковано шляхом суттєвого розширення зобов'язань студентів, останні зміни внесені у 2015. Впливовість документа добре ілюструє практика проведення іспитів в Принстоні без присутності викладача. За порушення Кодексу честі можуть накладатися дисциплінарні стягнення, призупинятися навчання, відраховуватися студенти [1, с. 175–176].

Враховуючи багаторічну історію боротьби з нечесністю, в університетах США створили певну класифікацію її видів: списування, плагіаризм, брехня, надання або отримання допомоги, що заборонена, фальсифікація лабораторних чи дослідницьких результатів, підробка оцінок, купівля або крадіжка робіт [10]. Тому цілком закономірно, що університети США розглядають нечесність як серйозну загрозу їхній безпеці.

Результати першого дослідження академічної нечесності у вишах, в якому опитано більше 5000 студентів у 99 коледжах і університетах США, показали, що понад половина всіх респондентів один або більше разів вдавалися до порушень здорових академічних практик [1, с. 108–109].

Недавнє дослідження Transparency International, яке оцінювало громадське сприйняття корупції в освіті, також засвідчило широкий спектр її розповсюдження в різних країнах (від 6–7 до 70–72%) та показало, що жодна з них не позбавлена цього явища, а в середньому в Європейському регіоні її рівень становить близько 34% [1, с. 19]. Яскравою ілюстрацією розповсюдження нечесності у вищій школі є результати, наведені у праці П. Оконта і Т. Руссо на прикладі Нігерії. Більшість з опитаних (68,9%) у цьому експерименті зізналися щонайменше в одній формі наукової нечесності, 36,4% порушили авторські права, 9,2% вчинили порушення, пов'язані з прямим плагіатом. Близько 42% дослідників, які раніше припускались порушень, більше не вдаються до фальсифікації даних [1, с. 124].

Оскільки сучасна наука вимагає проведення комплексних міждисциплінарних досліджень, залучення фахівців із різних наукових шкіл, університетів, країн, це веде до інтерна-

ціоналізації науки, одержання практичних результатів дуже широким авторським складом. Так, до сучасних наукових проектів під егідою Європейського Союзу, NATO, DFG, DAAD, Fulbright та ін. висуваються високі вимоги щодо відповідності етичним нормам. При порушенні цих норм наукові групи та науковців позбавляють подальшої можливості брати участь у відповідних проектах, що фактично виключає їх з міжнародної наукової спільноти [1, с. 126]. І основними «корупційними пріоритетами» тут виступають списування і плагіат.

У цьому контексті Джеффри Білл з університету Колорадо вперше детально вивчив світові наукові журнали і створив так званий «Список Білла», куди включено видавництва і журнали, що публікують статті без належного наукового рецензування та прискорюють вихід таких публікацій за гроші. Результати його аналізу беруть за основу найбільші наукометричні бази даних світу Scopus і Web of Science, коли ухвалюють рішення видалити той чи інший псевдонауковий журнал зі своєї бази [1, с. 116].

З метою протидії плагіату Федеральний уряд США розробив і вдосконалив свою політику щодо дотримання норм академічної чесності, створив федеральні агентства, науководслідні інститути, встановив правила реагування на випадки плагіату. Подібна практика використовується і в інших країнах, наприклад, Китаї, де запроваджено спеціальну політику в цьому напрямі: розроблений кодекс поведінки (1997) для боротьби з плагіатом й інших видів неправомірних дій та правила для захисту прав авторів, створено наглядові комітети і програма захисту інформаторів з питань недотримання принципів академічної чесності.

Так, безпілотники для спостереження за порядком на іспитах уже використовують у китайській провінції Лоян. За любителами шпиргалок встежити вони поки не можуть, але ловлять радіохвилі від прихованих мікрофонних послань. Шестироторний апарат зависає на висоті 500 м і здатний накрити площу до 1 км в поперечнику, точково виловлюючи порушників [4].

У 2002 році в Польщі з'явилася комп'ютерна система, сервіс Plagiat.pl, яка здійснює у вишах перевірку текстів на плагіат. На сайті оприлюднені статистичні дані дослідження (станом на 2016 р.) щодо використання плагіату у студентських роботах в Європі та США. Для одержання даних опрацьовано понад сто тисяч праць. Найбільший рівень плагіату демонструє Росія та країни колишнього Радянського Союзу. У Росії та Білорусі студенти використовують чужі твори без посилання на автора (5,0%). Показник подібності написаних робіт у Польщі становить 16,3%. Показник плагіату у українських студентів становить 34,4%. Порівняно з Литвою, Польща знаходиться на доброму шляху протидії плагіату. У Чехії та Словаччині боротьба з плагіатом виглядає краще, ніж в Польщі. Польські студенти «плагіатять» на 36% частіше, ніж чеські, і на 38% частіше, ніж словацькі, що свідчить про потребу вдосконалення відповідних процедур у протидії плагіату в Польщі [7].

У працях, які написані англійською мовою, шахрайство трапляється частіше, ніж у тих, що написані польською. У Польщі є позитивні тенденції боротьби з плагіатом (діють приватні системи антиплагіату), які більш ефективні, ніж університетські. У країні створена сильна законодавча база для протидії незаконному привласненню тексту, студенти свідомо несуть особисту відповідальність. З іншого боку, система антиплагіату недостатньо дійова, оскільки не виявляє привласнення текстів з матеріалів іноземними мовами.

Різні аспекти, пов'язані з дотриманням авторського права і науковою етикою, представлені у Рапорті про принципи шанування авторства в дипломних та докторських працях (2005), видання якого ініційоване Фондом польських ректорів. Це збірка праць експертів з авторського права, що прагнуть проаналізувати можливості протидії шахрайству в науці (порушенню авторських прав, продажу дипломних робіт). Автори зауважують, що приблизно 5–10% усіх дипломних праць є плагіатами; значну увагу вони звертають на різні види відповідальності за присвоєння авторства чужої творчості.

Як і в Європі, в США існує різниця в статистиці щодо плагіату в усіх штатах. Найгірший стан справ в південно-західній (18,8%: найнижчий результат – у штаті Оклахома (14,0%), найвищий – у штаті Техас (21,8%) та південно-східній частинах (від 9,4% в штаті Меріленд до 24,2% в Луїзіані). У центральній-західній та північно-східних ділянках загальні показники плагіату нижчі. Середній процент для Середнього Заходу становить 12,7%, найнижчий бал (6,7%) – в штаті Вісконсін [7]. Дослідження хорватських викладачів показали, що при написанні творчих робіт тільки 9% студентів не займалися плагіатом взагалі і у 34% ступінь плагіативності менша, ніж 10% [3].

За кордоном за плагіат у наукових працях вузи можуть розірвати контракт з викладачами, студенти можуть бути відраховані, політики «розплачуються» своїми кар'єрами і репутацією. Наприклад, у Німеччині у відставку пішла міністр освіти Анна Шаван (2013), оскільки в її кандидатській дисертації (1980) знайшли чимало уривків з чужих текстів без посилань на авторів. Її також позбавили і докторського ступеня. Посадою міністра оборони ФРН за плагіат поплатився Карл-Теодор цу Гуттенберг (2011). За інтелектуальну «крадіжку» подав у відставку президент Угорщини Пал Шмітт (2012) після позбавлення його наукового ступеня через плагіат у праці, яку він писав на початку 90-х [5].

З метою подолання академічної нечесності у закордонних університетах створюються спеціальні підрозділи, до повноважень яких належать організаційно-методичне забезпечення виконання прийнятих стандартів академічної доброчесності, адміністрування відповідних процесів. Так, в Університеті Джорджа Вашингтона це – «Департамент з питань академічної чесності», в Університеті Пітсбурга – «Офіс академічної чесності», в Університеті західних губернаторів – Відділ академічної безпеки, Університеті Юти – Служба загального радника, в Північно-східному університеті – Відділ студентської поведінки і розв'язання конфліктів, в Массачусетському технологічному інституті – Комітет з академічної чесності [1, с. 155].

На сьогодні найбільш відомими стандартами на рівні асоціацій-об'єднань університетів є стандарти, розроблені Міжнародною Асоціацією Університетів – асоціацією інституцій (120 країн), що мають відношення до вищої освіти (заснована при UNESCO, 1950). Її послуги доступні як для членів, так і для осіб, які приймають рішення, різноманітних спеціалістів, адміністраторів, викладачів, дослідників, студентів. У 2012 році цією організацією представлено IAU-MCO Guidelines for an Institutional Code of Ethics in Higher Education, які базуються на принципах академічної порядності й етичної поведінки в дослідженнях (рівності, справедливості, підзвітності, прозорості, незалежності; критичного аналізу, поваги до обґрунтованих думок; відповідальності в управлінні ресурсами; відкритого поширення знань, інформації; справедливого поводження з міжнародними партнерами. Важливість дотримання етичних стандартів зафіксована і в політиці Європейської університетської асоціації, що включає 850 членів із 47 країн Європи [1, с. 185–186].

Повчальним є досвід Національного центру університетів та бізнесу (колишня Рада промисловості та вищої освіти) Великої Британії, який вважається незалежною неприбутковою організацією, що просуває, розвиває, підтримує співробітництво між університетами та бізнесом. Нею запропоновані рекомендації для університетів щодо вирішення етичних проблем та впровадження відповідних стандартів у вищій освіті («Етика має значення: управління етичними аспектами у вищій освіті») [1, с. 188].

У різноманітних документах американських вишів мова йде про необхідність постійної боротьби з академічною нечесністю та про шляхи її подолання. Так, в університеті штату Меріленд «член університетського співтовариства, що спостерігав за актом академічної нечесності або мав інформацію про його вчинення чи спробу вчинити, має поінформувати про це Офіс юридичних програм» [9]. На кафедрах є викладачі, які зобов'язані отримати первинну інформацію про випадки академічної нечесності від викладачів, і після бесіди зі студентом про кожне виявлене порушення описати його й здати перший екземпляр документа на кафедру (залишивши собі копію), додати пояснення студента (якщо можливо). Викладач має передати інформацію в Офіс юридичних справ. Їх обговорення здійснює Студентська рада честі. До завдань цих підрозділів входить не тільки аналіз і оцінка випадків академічної нечесності, але й пропагандистська діяльність серед студентів з метою поширення превентивної інформації.

Викладачі з європейських і американських університетів, які працювали за фулбрайтівською програмою в Україні, вказують, що студенти українських ВНЗ не звикли до самостійної роботи і самостійного складання іспитів. На іспиті вони використовують підручники, конспекти, словники тощо. Оскільки впродовж вивчення курсу студенти серйозно не готувались, то не могли набрати необхідну кількість балів. Однак вражає те, що вони не прагнули скласти іспит, а лише бажали одержати питання, щоб спільними зусиллями знайти відповіді й скористатися своїм правом перескласти іспит ще двічі.

Отже, аналіз опрацьованих наукових джерел з означеної тематики дає підстави стверджувати, що в американських і європейських університетах шахрайство у будь-якій фор-

мі заборонено і наслідки для студента будуть серйозними, аж до виключення з університету. Натомість сама організація навчання в українських вишах спонукає не до дисципліни й обов'язку вчитися, а до згубних звичок. Так, студенти мають законне право двічі перескладати іспит. «У процесі входження України в європростір ця шкідлива практика буде скасована. Така освітня політика веде не лише до зниження рівня вищої освіти, а й сприяє виродженню національної гідності» [6, с. 262–263]. Списування перетворилося на вид мистецтва, де вони виявляють надзвичайну винахідливість. Якщо американських студентів обурюють будь-які спроби списування, то для українських воно є соціально прийнятним [8, с. 273].

Висновки. Отже, наведений міжнародний досвід із забезпечення академічної чесності, показовий в тому, що світові університети розглядають нечесність як загрозу своєї безпеки і вважають, що згубні звички є причиною розладу в академічній сфері. Такі дії можуть призвести до відрахування студента, звільнення викладача зі складу університетської спільноти, а виш втратить свій імідж. Тому кожен виш прагне якомога ефективніше застосувати і зміцнювати принципи гарантування академічної порядності.

З метою уникнення деградації вищої освіти та втрати репутації в публічному просторі саме такі практики повинні стати взірцем для системної діяльності, орієнтованої на викоринення корупційних дій в університетському середовищі, а виховання нетерпимого ставлення до корупції – одним із пріоритетних завдань системи вищої освіти.

Список використаних джерел

1. Академічна чесність як основа сталого розвитку університету: [моногр.] / Міжнарод. благод. фонд «Міжнарод. фонд. дослідж. освіт. політики»; за заг. ред. Т.В. Фінікова, А.Є. Артюхова. – К.: Таксон, 2016. – 234 с.
2. Гіденс Е. Нестримний світ: як глобалізація перетворює наше життя / Е. Гіденс. – К.: Альтерпрес, 2004. – 100 с.
3. Артамонов Є.Б. Аналіз методів протидії автоматичним системам визначення плагіату в електронних документах [Електронний ресурс] / Є.Б. Артамонов // **Проблеми інформатизації та управління**, 4 (40). – 2012. – Режим доступу: <http://jrnl.nau.edu.ua/index.php/PIU/article/viewFile/7665/8797>
4. Дрони проти нечесного навчання [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.today.vodafone.ua/posts/droni-proti-nechesnogo-navchannya>
5. Лопатіна І. Захоплені плагіатом: як українські науковці та викладачі борються з науковими крадіжками [Електронний ресурс] / І. Лопатіна – Режим доступу: <https://www.daily.rbc.ua/ukr/show/uvlechennye-plagiatom-ukrainskie-uchenye-1481878874.html>
6. Рей М. Академічна корупція в Україні / М. Рей // **Прозорість і корупція в системі вищої освіти України**. – К.: Таксон, 2003. – С. 261–267.
7. Рівень плагіату в студентських роботах у країнах Європи. Блог Романа Радейка [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.aphd.ua/riven-plahiatu-v-studentskykh-robotakh-u-kranakh-ievropu/>
8. Струнсе В. фон. Місія досяжна: підвищення академічної чесності в українській освіті / В. Струнсе // **Прозорість і корупція в системі вищої освіти України**. – К.: Таксон, 2003. – С. 272–275.
9. Шевчук Д. Чатування на плагіат: польський досвід [Електронний ресурс] / Д. Шевчук – Режим доступу: <http://kulturolog.org.ua/publications/-p-article/477-plagiarism.html>
10. **North Carolina State University Code of Student Conduct [Електронний ресурс]** – Режим доступу до ресурсу: http://www2.ncsu.edu%20/ncsu/stud_affairs/policies/code95.html.

References

1. Finikova, T.V. & Artiukhova, A.E. (Eds.). (2016). *Academichna chesnist yak osnova stalogo rozvytku universytetu* [Academic integrity as the basis of sustainable development of the university]. Kyiv, Takson Publ., 234 p. (In Ukrainian).
2. Hidens, E. (2004). *Nestrymnyi svit : yak hlobalizatsiia peretvorivue nashe zhyttia* [Expendables world: globalization transforms our lives]. Kyiv, Alterpres Publ., 100 p. (In Ukrainian).
3. Artamonov, E.B. (2012). *Analiz metodiv protydii avtomatychnym systemam vyznachen-nia plahiatu v electronnyh dokumentakh* [Analysis of methods to counteract the automatic sys-

tems of plagiarism detection in electronic documents]. *Problemy informatyzatsii ta upravlinnia* [Problems of information and management], no. 4 (40). Access mode: <http://jrn1.nau.edu.ua/index.php/PIU/article/viewFile/7665/8797> (In Ukrainian).

4. *Drony proty nechesnogo navchannia* [Drones against unfair studies]. Access mode: <http://www.today.vodafone.ua/posts/droni-proti-nechesnogo-navchannya> (In Ukrainian).

5. Lopatina, I. *Zakhopleni plahiatom : yak ukrainski naukovtsi ta vykladachi boriutsia z naukovymy kradizhkamy* [Captured by plagiarism, as Ukrainian scholars and teachers are struggling with academic theft]. Access mode: <https://www.daily.rbc.ua/ukr/show/uvlechennye-plagiatom-ukrainskie-uchenye-1481878874.html> (In Ukrainian).

6. Rei, M. (2003). *Academichna coruptsiia v Ukraini* [Academic Corruption in Ukraine]. *Prozorist i koruptsiia v systemi vyshchoi osvity Ukrainy* [Transparency and Corruption in higher education of Ukraine]. Kyiv, Takson Publ., pp. 261-267 (In Ukrainian).

7. *Riven plahiatu v studentskikh robotakh u krainakh Evropy. Bloh Romana Radeika* [Level of plagiarism in students' papers in Europe. Roman Radeika's Blog]. Access mode: <http://www.aphd.ua/riven-plahiatu-v-studentskykh-robotakh-u-krainakh-ievropy/> (In Ukrainian).

8. Strunse, V. (2003). *Misiia dosiazhna : pidvyshchennia academichnoi chestnosti v ukrainskii osviti* [Achievable mission : improving academic integrity in Ukrainian education]. *Prozorist i koruptsiia v systemi vyshchoi osvity Ukrainy* [Transparency and Corruption in higher education of Ukraine]. Kyiv, Takson Publ., pp. 272-275 (In Ukrainian).

9. Shevchuk, D. *Chatuvannia na plahiat : polskii dosvid* [Watching for plagiarism: Polish experience]. Access mode: <http://kulturolog.org.ua/publications/-p-article/477-plagiarism.html> (In Ukrainian).

10. North Carolina State University Code of Student Conduct. Access mode: http://www2.ncsu.edu%20/ncsu/stud_affairs/policies/code95.html.

В статье поднимается проблема обеспечения академической честности зарубежных высших учебных заведений путем формирования новой академической культуры. В частности основное внимание акцентируется на создании системы борьбы с академической нечестностью в университетской среде (плагиат, списывание, взяточничество), использование которой подрывает авторитет университета и образования в целом и заставляет сомневаться в компетентности отдельных специалистов.

Ключевые слова: академическая честность, академическая нечестность, академическая культура, кодекс чести, плагиат, списывание.

The article deals with the issue of academic integrity in foreign institutions of higher education that can be provided by creating a new academic culture. For instance, the authors make their main emphasis on developing the systems to combat academic dishonesty at university level (like plagiarism, cheating, bribery). Fraud at university undermines its overall credibility and makes doubt the competence of its graduates.

Key words: academic integrity, academic dishonesty, academic culture, code of ethics, plagiarism, cheating.

Одержано 3.03.2017.